

ÇEVİRİ YÖNTEMLERİNİN MALİ ANALİZ SONUÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Zeki DOĞAN*

Özet

Yabancı para üzerinden düzenlenen mali tabloların Türk Lirasına çevirisinde kullanılabilir bir çok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemler farklı varsayımlara dayandığı için, mali tablolar ve mali analiz sonuçları üzerindeki etkileri de farklı olmaktadır. Bu çalışmada ise, çeviri işleminde kullanılabilir yöntemler ve bu yöntemlerin mali tablolar ve mali analiz sonuçları üzerindeki etkilerini açıklayan uygulamalar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri Yöntemleri, Mali Analiz.

Abstract

The Effects of Foreign Currency Translation Methods on The Results of Financial Analysis

There are several methods that can be used in translating of financial statements into Turkish Liras. As these methods based on different assumptions, their effects on financial statements and on the results of financial analysis are different from each other. This descriptive study aims to provide information as regards to the foreign currency translation methods and their impacts on financial statements and the results of financial analysis

Key Words: Foreign Currency Translation Methods, Financial Analysis.

---

* Doç. Dr.; Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

1. GİRİŞ

Mali tablolar, muhasebe sistemi içinde kaydedilen ve toplanan bilgilerin, belirli zaman aralıklarıyla bu bilgileri kullanacak olanlara iletilmesini sağlayan araçlar olarak tanımlanmaktadır. İşletmenin mali durumunun, faaliyet sonuçlarının ve mali anlamda genişlemesine ilişkin pek çok analiz, düzenlenen bu tablolara dayanılarak yapıldığından, mali tabloların güvenilir bilgi sunması temel beklentidir. Çünkü, mali tablo kullanıcıları, ihtiyaç duydukları bilgiyi mali tablolardan elde etmektedirler. Mali tablo kullanıcılarının bilgi ihtiyacının karşılanabilmesi için, söz konusu tabloların güvenilir bilgi sunması yanında, kullanıcının kendi para birimi üzerinden düzenlenmiş olması da gerekmektedir. Yani, Türkiye’de bulunan kişi ve kuruluşlar ihtiyaç duydukları bilgiyi elde edebilmeleri için Türk Lirası üzerinden düzenlenmiş mali tabloları istemektedirler. Bu nedenle mali tabloların Türk Lirasına çevrilmesi önem arz etmektedir. Çünkü, mali tabloların ulusal paraya çevirisinde kullanılacak bir çok yöntem bulunmakta ve bu yöntemlerin mali tablolar üzerindeki etkisi de farklı olmaktadır. Dolayısıyla, bu yöntemlerin sonuçlarına göre yapılan mali analiz sonuçlarında da farklılıklar olabilmektedir. Bu nedenle çeviri işleminde en uygun çeviri yönteminin seçilmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, yabancı para üzerinden düzenlenmiş mali tabloların ulusal paraya çevirisinde kullanılacak çeviri yöntemleri hakkında kısaca bilgi verilmiş, çeviri yöntemlerinin ve Türkiye Muhasebe Standardı-12’ye (TMS-12) göre çeviri işleminin sadece bilanço ve gelir tablosu üzerindeki etkisini gösteren örnek uygulamalara yer verilmiştir. Ayrıca, örnek uygulamalardan yararlanılarak çeviri yöntemlerinin mali analiz sonuçları üzerindeki etkisine ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur.

2. MALİ TABLOLARIN İSTENEN PARA BİRİMİNE ÇEVİRİSİNDE KULLANILABİLECEK YÖNTEMLER

Belirli bir para birimi üzerinden düzenlenmiş mali tabloların, başka bir para birimi üzerinden ifade edilmesi, çeviri işlemi olarak tanımlanmaktadır (Alexander, 1990:424). Yabancı para ile düzenlenmiş mali tabloların istenen para birimine çevirisinde ise, kullanılacak tek ve karma kurulu yöntemler olarak dört yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemler(Doğan, 1999:80-85; Belcaoui, 1993:477; Larsen, 1994:850; Eiteman v.d., 1992:244):

1. Cari kur yöntemi (The current rate method),
2. Cari-cari olmayan yöntem (The current-noncurrent method),
3. Parasal -parasal olmayan yöntem (The monetary-nonmonetary method),

4. Temporal yöntem (The temporal method) olarak ifade edilmektedir.

Yabancı para birimi üzerinden düzenlenmiş mali tabloların istenen para birimine çevirisinde kullanılabileceği belirtilen her bir çeviri yöntemi ilişkin bilgi aşağıda verilmiştir.

2.1. Cari Kur Yöntemi

Cari kur yöntemi, literatürde dönem sonu kuru yöntemi (closing rate method) ve net yatırım yöntemi (net investment method) olarak da adlandırılmaktadır (Samuels v.d., 1995:26 ;Lewis ve Pendrill, 1991:168; Black, 1987:276). Bu yöntem, çeviri yöntemleri içinde uygulanması en basit olan yöntemdir.

Cari kur yönteminde, bütün bilanço kalemleri yani, varlıklar ve borçlar cari kur üzerinden, öz kaynaklar ise, tarihi kur üzerinden çevrilmektedirler. Gelir tablosu kalemleri (satılan malların maliyeti, amortisman, gelir ve giderler gibi) cari kur veya ortalama kur üzerinden çevrilmektedirler. Bu yöntemde, çeviri sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar bilançoda öz kaynaklar içinde ayrı bir kalem olarak gösterilmektedir. Çeviri kazanç veya kayıpları net gelirin saptanmasında dikkate alınmamaktadır (Eiteman v.d., 1992:245).

2.2. Cari - Cari Olmayan Yöntem

Cari-cari olmayan yöntemde bilanço kalemleri öncelikle cari olan ve cari olmayan kalemler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırma yapıldıktan sonra, cari varlıklar (kasa, stoklar ve kısa vadeli alacaklar gibi) ve borçlar(kısa vadeli borçlar gibi) cari kur üzerinden, cari olmayan varlıklar (duran varlıklar ve uzun vadeli alacaklar gibi) ve borçlar (uzun vadeli borçlar gibi) ise tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Öz kaynaklar ise, tarihi kur üzerinden istenen para birimine çevrilmektedir (Larsen, 1994:850 ;Kirsch ve Dermen, 1994:4). Bu yöntemde çeviri sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar gelir tablosunda gösterilmektedir (Akbulut, 1999:27).

Bu yöntemde, gelir tablosu kalemleri, genellikle dönemin ağırlıklı ortalama kuru üzerinden çevrilmektedir. Ancak, cari olmayan varlık ve borçlarla ilgili olan kalemler, ilgili varlık ve borcun çevirisinde kullanılan kur yani, tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Örneğin; satılan malların maliyeti, stoklarla ilgili olduğu için cari kur üzerinden, amortisman giderleri ise duran varlıklarla ilgili olduğu için, tarihi kur üzerinden istenen para birimine çevrilmektedir.

2.3. Parasal-Parasal Olmayan Yöntem

Parasal-parasal olmayan çeviri yönteminde de, cari-cari olmayan yöntemde olduğu gibi bilanço kalemlerinde bir sınıflandırma yapılmaktadır. Fakat, bu yöntemde bilanço kalemleri cari-cari olmayan kalemler şeklinde değil, parasal-parasal olmayan kalemler şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Türkiye Muhasebe Standardı-2’de, “*Lira değerindeki değişmeler karşısında nominal değerleri aynen kalan ancak satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre ters yönde değişen kalemler parasal kalemler, Lira değerindeki değişmelere paralel olarak nominal değerleri değişen fakat satın alma güçleri aynı kalan kalemler ise, parasal olmayan kalemler*” şeklinde tanımlama yapılmaktadır. Bununla birlikte, parasal kalemler Sermaye Piyasası Kurulu Seri:XI, No:20 Madde:7’de, “*paranın değerindeki değişmeler karşısında nominal değerlerini aynen koruyan ancak satın alma güçleri düşen kalemler, parasal olmayan kalemler ise, parasal kalemler dışında kalan kalemlerden oluşmaktadır*” şeklinde tanımlanmaktadır. Maliye Bakanlığı’nın enflasyon ortamında mali tabloların düzeltilmesi ile ilgili yayınlamış olduğu 5024 sayılı kanunda da parasal ve parasal olmayan kalemler aynı şekilde tanımlanmıştır.

Bu yöntemde, parasal kalemler (kasa, banka, kısa vadeli ve uzun vadeli alacaklar, parasal kısa vadeli ve uzun vadeli borçlar gibi..) cari kur, parasal olmayan kalemler ise, tarihi kur üzerinden diğer bir para birimine çevrilmektedir (Eiteman v.d., 1992:245). Öz kaynaklar ise, bu yöntemde tarihi kur üzerinden istenen para birimine çevrilmektedir.

Gelir tablosu kalemleri ise, ortalama kur üzerinden istenen para birimine çevrilmektedir. Bununla birlikte, parasal olmayan varlık ve borçlar ile ilgili kalemler ise, tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Örneğin; amortisman giderleri ve satılan malların maliyetinin çevirisinde tarihi kur kullanılmaktadır (Larsen, 1994:851 ;Kirsch ve Dermen, 1994:5). Çeviri sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar dönem sonuçlarına yansıtılmaktadır.

2.4. Temporal Yöntem

Bu yöntem, ilk kez Leonard Lorensen tarafından önerilmiş bir yöntemdir (Black, 1987:281). Bu yöntem; geleneksel, zaman temeline dayanan yöntem olarak da adlandırılmaktadır (Akdoğan ve Sayarı, 1984:108 ;Seyidoğlu, 1994:168). Temporal yöntemin özellikleri ise, aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Black, 1987:281-282; Akbulut, 1999: 27-28); Kirsch ve Dermen, 1994:5; Copeland v.d., 1990).

1. Bu yöntemde, bilançodaki varlıklar tarihi değerleri ile gösteriliyorsa çevirileri de tarihi kurların kullanımı ile yapılmaktadır. Eğer varlıklar

bilançoda cari değerleri ile gösteriliyorlar ise, cari kur üzerinden çevirisi yapılmaktadır. Kısaca, cari değerleri ile bilançoda gösterilen tüm varlık ve borçlar, cari kur veya dönem sonu kuru üzerinden çevrilmektedir.

2. Öz kaynaklar ise, tarihi kur üzerinden çevrilmektedir.

3. Gelir tablosu kalemleri, ilgili gelir ve gider işlemlerinin yapıldığı tarihte geçerli olan kur üzerinden çevrilmektedir. Ancak, işlem hacminin yüksek olduğu işletmelerde, ortalama kurun kullanılmasına da izin verilmektedir. Tarihi kur üzerinden çevrilen varlık ve borçlarla ilgili gelir ve gider unsurları ise, tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Örneğin; satılan malların maliyeti ve amortisman giderleri tarihi kurla çevrilmektedir.

4. Çeviri sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar doğrudan dönem sonuçlarına yansıtılmakta ve net gelirin saptanmasında dikkate alınmaktadır.

5. Bu yöntem, yüksek enflasyonun varolduğu ülkelerde kullanılabilir (FASB No:8).

Temprol yöntemi diğer yöntemlerden ayıran en önemli özellik, yabancı bağlı işletmenin mali tablolarını istenen para birimine çevirmeden önce, bu tabloları ana işletmenin bulunduğu ülkedeki genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre yeniden düzenleme şartının bulunmasıdır. Ayrıca, hiperenflasyonlu bir ekonomide olan bağlı işletmenin mali tabloları önce enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmakta, sora çevirisi yapılmaktadır. Bununla birlikte, bu yöntemde bağlı işletmelere ait bütün işlemlerin ana işletme değerlendirme esaslarına dayalı olarak ana işletme tarafından kontrol ve kayıt edildiği varsayılmaktadır (Yılmaz, 2000:20).

3. ÇEVİRİ YÖNTEMLERİNİN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bilindiği gibi literatürde, yabancı paralı mali tabloların çevirisinde kullanılabilir dört çeviri yöntemi belirtilmiştir. Bu yöntemlerin mali tablolar üzerindeki etkisi farklı olmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada çeviri yöntemlerinin bilanço ve gelir tablosu üzerindeki etkisi ayrı ayrı incelenmeye çalışılmıştır.

3.1. Çeviri Yöntemlerinin Bilanço Üzerindeki Etkisi

Çeviri yöntemlerinin dayandığı varsayımlar birbirlerinden farklı olduğu için, çeviri sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıplar da farklı olmaktadır.

Bilindiği gibi, cari kur yönteminde bağlı işletmenin tamamının kur değişmelerinin etkisinde kaldığı varsayılmakta ve böylece tüm varlık ve borçlar cari kur üzerinden çevrilmektedir. Bu yönteme göre, bağlı işletmenin

net varlıkları(öz kaynakları) toplam borçlardan fazla ise, bir çeviri kaybı söz konusu olmaktadır. Eğer, toplam borçlar net varlıklardan fazla ise, çeviri kazancı ortaya çıkmaktadır (Choi ve Mueller, 1984:130). Bununla birlikte, bağlı işletmenin para biriminin değer kazanması veya değer kaybetmesi durumunda da, yöntemin mali tablolar üzerindeki etkisi farklı olabilmektedir.

Temporal yönteme göre ise, kur değişmelerinin bilanço üzerindeki etkisi, bilanço üzerinde dikkate alınan değerlendirme yöntemlerine uygun olarak ölçülmektedir. Yani, cari (piyasa) değeri üzerinden değerlendirilen parasal olmayan kalemler cari kur üzerinden, tarihi maliyet bedeli üzerinden değerlendirilen parasal olmayan kalemler de tarihi kur üzerinden çeviri işlemine tabi tutulmaktadır.

Temporal yöntemin bilanço üzerindeki etkisi, yabancı bağlı işletmenin para biriminin ana işletmenin para birimi karşısında değer kaybetmesi veya kazanmasına göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca, bağlı işletmenin parasal borçlarının parasal varlıklardan fazla olması veya az olmasına göre de farklılık gösterebilmektedir. Çünkü, her iki durumda da çeviri kazanç veya kayıpları farklı olabilmektedir.

Cari-cari olmayan yöntemde ise, kur değişmelerinin mali tablolar üzerindeki etkisi, bağlı işletmenin net cari varlık veya borçlu pozisyonuna göre değişebilmektedir (Choi ve Mueller, 1984:131). Eğer bağlı işletmenin net cari varlıkları net cari borçlarından fazla ise, bir çeviri kazancı söz konusudur. Eğer bağlı işletmenin cari borçları net cari varlıklarından fazla ise, burada bir çeviri kaybı ortaya çıkacaktır. Çünkü, bu yöntemin dayandığı varsayım, kur değişmelerinin sadece cari varlıklar ve borçlar üzerinde etkili olduğu şeklindedir. Cari olmayan varlık ve borçların ise, bu değişmelerin etkisi altında kalmadığı kabul edilmektedir.

Parasal ve parasal olmayan yöntemde ise, kur değişmelerinin mali tablolar üzerindeki etkisi, net parasal varlık veya borçlu pozisyonuna göre ölçülmektedir. Bu yöntemde, parasal varlık ve borçların kur değişmelerinin etkisi altında kaldığı, parasal olmayan varlık ve borçların ise, bu değişmelerden etkilenmediği kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yöntemde, net parasal varlıkları net parasal borçlarından fazla olan bağlı işletmeler için bir çeviri kazancı, net parasal borçları net parasal varlıklarından fazla olan bağlı işletmeler için de bir çeviri kaybı söz konusu olmaktadır.

Çeviri yöntemlerinin mali tablolar üzerindeki etkisi, aşağıdaki örneklerde görülmektedir.

Örnek: ABC işletmesi USA'da faaliyette bulunan bir işletmedir. İşletme 01.01.2002 tarihinde kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca, işletme faaliyetlerini Türkiye'de faaliyette bulunan ana işletmesinden

bağımsız olarak yürütmektedir. İşletmenin Türkiye’de bulunan ortakları, yatırım yapmış buldukları ABC işletmesinin mali durumu ve faaliyet sonuçları hakkında bilgi elde etmek için Dolar üzerinden düzenlenmiş mali tabloların Türk Lirasına çevirisini talep etmektedirler.

Tablo 1. ABC İşletmesine Ait Bilançonun Çeviri Yöntemlerine Göre Türk Lirasına Çevrilmesi (Milyon TL)

BİLANÇO KALEMLERİ	2002 Yılı Bilançosu (\$)	Cari-Cari Olmayan Yöntem	Parasal-Parasal Olmayan Yöntem	Temporal Yöntem	Cari Kur Yöntemi
TOPLAM VARLIKLAR	250.000	409.000	391.450	391.450	422.500
Dönen Varlıklar	200.000	338.000	319.100	319.100	338.000
Hazır Değerler	40.000	67.600	67.600	67.600	67.600
Ticari Alacaklar	90.000	152.100	152.100	152.100	152.100
Stoklar (Maliyet Bedelli)	60.000	101.400	85.200	85.200	101.400
Diğ Dön. Varlıklar	10.000	16.900	14.200	14.200	16.900
Duran Varlıklar	50.000	71.000	72.350	72.350	84.500
Ticari Alacaklar	5.000	7.100	8.450	8.450	8.450
Maddi Duran Varlıklar	40.000	56.800	56.800	56.800	67.600
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	5.000	7.100	7.100	7.100	8.450
KAYNAKLAR TOPLAMI (ÇEVİRİ KAZANÇ VEYA KAYBI HARİÇ)	250.000	385.180	398.680	398.680	393.020
Kısa Vadeli Kaynaklar	120.000	202.800	202.800	202.800	202.800
Satıcılar	30.000	50.700	50.700	50.700	50.700
Banka Kredileri	40.000	67.600	67.600	67.600	67.600
Borç Senetleri	30.000	50.700	50.700	50.700	50.700
Gider Tahakkukları	20.000	33.800	33.800	33.800	33.800
Uzun Vadeli Kaynaklar	30.000	42.600	50.700	50.700	50.700
Satıcılar	10.000	14.200	16.900	16.900	16.900
Banka Kredileri	5.000	7.100	8.450	8.450	8.450
Borç Senetleri	10.000	14.200	16.900	16.900	16.900
Gider Tahakkukları	5.000	7.100	8.450	8.450	8.450
Öz Kaynaklar	100.000	139.780	145.180	145.180	139.520
Ödenmiş Sermaye	90.000	127.800	127.800	127.800	127.800
Dönem Net Karı	10.000	11.980	17.380	17.380	11.720
Çeviri Kazanç veya Kaybı	-0-	23.820	(7.230)	(7.230)	29.480
TOPLAM KAYNAKLAR		409.000	391.450	391.450	422.500

İşletmenin Dolar üzerinden düzenlenmiş 31.12.2002 yılına ait bilançosu ve çeviri yöntemlerinden yararlanarak Türk Lirasına çevirisi sonucu oluşan veriler aşağıda görüldüğü gibidir. Çeviri işleminde, aşağıdaki kurlardan yararlanılmıştır.

2002 yılı dönem başı döviz kuru (1 Dolar) = 1.420.000 TL (dönem başı döviz kuru, örnekte basitleştirmeyi sağlamak amacıyla tarihi kur olarak ele alınmıştır. Aksi takdirde, varlıkların işletmeye giriş ve diğer işlemlerin gerçekleşme tarihleri ve bu tarihlerdeki kurların ayrı ayrı tespit edilmesi gerekmektedir)

2002 yılı dönem sonu döviz kuru (1 Dolar) = 1.690.000 TL

2002 yılı ortalama döviz kuru (1 Dolar) = 1.550.000 TL

Tablo 1’de yer alan çeviri kazanç veya kayıpları kaleminde yer alan rakamlar aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

Çeviri Kazanç veya Kaybı = Toplam Varlıklar – Kaynaklar (Çeviri kazanç veya kayıp öncesi kaynak toplamı)

Cari-cari olmayan yöntem için :

409.000.000.000 – 385.180.000.000= 23.820.000.000 TL kazanç,

Parasal- parasal olmayan yöntem için :

391.450.000.000 – 398.680.000.000 = (7.230.000.000) TL kayıp,

Temporal yöntem için :

391.450.000.000 – 398.680.000.000 = (7.230.000.000) TL kayıp,

Cari kur yöntemi için :

422.500.000.000 – 393.020.000.000 =29.480.000.000 TL kazanç, şeklinde hesaplanmıştır.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, yabancı paralı mali tabloların çevirisi sonucu cari-cari olmayan yöntem ile cari kur yönteminde çeviri kazancı söz konusu iken, parasal-parasal olmayan yöntem ve temporal yöntemde bir çeviri kaybı ortaya çıkmıştır. Cari-cari olmayan yöntemde, cari varlıklar cari borçlardan büyük olduğu için çeviri kazancı, cari kur yönteminde ise, işletmenin toplam borçları net varlıklarından fazla olduğu için bir çeviri kazancı ortaya çıkmıştır. Parasal- parasal olmayan ve temporal yöntemdeki çeviri kaybının nedeni ise, parasal borçların parasal varlıklardan fazla olmasıdır. Genelde bu iki yöntem literatürde tek bir yöntem olarak da kabul edilmektedir. Örnekte, her iki yöntemde de hesaplanan çeviri kazancı aynıdır. Bunun nedeni de, stokların maliyet bedeli ile bilançoda gösterilmesidir. Eğer stoklar cari değerleri ile bilançoda yer alırlar ise, parasal-parasal olmayan yöntemde tarihi kur üzerinden, temporal yöntemde de cari kur üzerinden çevirileri yapılmaktadır.

3.2. Çeviri Yöntemlerinin Gelir Tablosu Üzerindeki Etkisi

Kur değişmelerinin bilanço üzerindeki etkisi çeviri yöntemlerine göre farklılık gösterdiği gibi, gelir tablosu üzerindeki etkisi de çeviri yöntemlerine göre farklılık göstermektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi, cari kur yönteminde, gelir tablosu kalemleri dönemin ağırlıklı ortalama kuru veya dönem sonu kuru üzerinden çevrilmektedir. Dönem sonu kur veya cari kur üzerinden çeviri yapmanın avantajı, yabancı paralı gelir tablosunda çeviri öncesi mevcut mali sonuçları ve ilişkileri daha iyi yansıtmasıdır.

Temporal yöntemde ise, gelir tablosu kalemleri işlemin gerçekleştiği tarihteki döviz kuru üzerinden çevrilmektedir. Fakat, gelir ve gider işlemlerinin gerçekleştiği tarihi tespit etmek zahmetli ve güç bir iş olduğundan, çeviri işleminde dönemin ağırlıklı ortalama kurunun kullanılmasına da izin verilmektedir. Bu yöntemde, bazı kalemlerin çevirisi önem arz etmektedir. Örneğin; satılan malın maliyeti hesabı stoklarla ilgili bir kalem olduğundan, stokların çevirisinde hangi kur kullanılmış ise, satılan malın maliyeti hesabının da aynı kur üzerinden çevrilmesi gerekmektedir. Ayrıca, duran varlıklar hangi kur üzerinden çevrilmiş ise, bu varlıklarla ilgili amortisman giderlerinin de aynı kur üzerinden çevrilmesi gerekmektedir.

Cari-cari olmayan yöntemde ise, gelir tablosu kalemleri genellikle dönemin ağırlıklı ortalama kuru üzerinden çevrilmektedir. Ancak, cari olmayan varlık ve borçlarla ilgili olan kalemler, ilgili varlık ve borcun çevirisinde kullanılan kur yani tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Parasal-parasal olmayan yöntemde ise, gelir tablosu kalemleri ortalama kur üzerinden çevrilmektedir. Bununla birlikte, parasal olmayan varlık ve borçlarla ilgili kalemler ise tarihi kur üzerinden çevrilmektedir.

USA'da faaliyette bulunan ABC işletmesine ait 31.12.2002 yılına ait gelir tablosu ve çeviri sonucu oluşan veriler Tablo 2'de görüldüğü gibidir.

ABC işletmesine ait gelir tablosu kalemlerin çevirisinde genel olarak ortalama kur kullanılmıştır. Ortalama kur olarak 1 Dolar 1.550.000 TL, tarihi kur olarak 1.420.000 TL, cari kur olarak da 1.690.000 TL kabul edilmiştir.

Gelir tablosundaki satışlar kalemi tüm yöntemlerde ortalama kur üzerinden Türk Lirasına çevrilmiştir. Satışların maliyeti ise, parasal- parasal olmayan ve temporal yöntemde tarihi kur üzerinden, cari-cari olmayan ve cari kur yönteminde cari kur (dönem sonu kur) üzerinden çevrilmiştir. Genel yönetim giderlerini oluşturan amortisman giderleri cari kur yönteminde ortalama kur, diğer yöntemlerin hepsinde ise, tarihi kurdan yararlanılarak çevirisi yapılmıştır. Duran varlık satışı sonucu oluşan tutar ise, cari kur yönteminde ortalama kur üzerinden, diğer yöntemlerde ise, tarihi kur üzerinden Türk Lirasına çevrilmiştir. Tazminatların dönem sonunda ödendiği kabul edilerek bunların çevirisi de, tüm yöntemlerde cari kurdan yararlanılarak

yapılmıştır. Dönem karı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları kaleminin çevirisinde ise, tüm yöntemlerde cari kurdan yararlanılmıştır. Yapılan bu işlemler sonucunda da, çeviri yöntemlerinin sonuçlarında farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. ABC İşletmesine Ait Gelir Tablosunun Çeviri Yöntemlerine Göre Türk Lirasına Çevrilmesi (Milyon TL)

GELİR TABLOSU KALEMLERİ	31.12.2002 Tarihli Gelir Tablosu (Dolar)	Cari-Cari Olmayan Yöntem	Parasal-Parasal Olmayan Yöntem	Temporal Yöntem	Cari Kur Yöntemi
NET SATIŞLAR	50.000	77.500	77.500	77.500	77.500
SATIŞLARIN MALİYETİ(-)	20.000	33.800	28.400	28.400	33.800
BRÜT SATIŞ KÂRI	30.000	43.700	49.100	49.100	43.700
FAALİYET GİDERLERİ(-)	15.000	22.730	22.730	22.730	23.250
Pazarlama Satış ve Dağıtım Gider.	11.000	17.050	17.050	17.050	17.050
Genel Yönetim Giderleri (Amortisman Giderleri)	4.000	5.680	5.680	5.680	6.200
FAALİYET KÂRI	15.000	20.970	26.370	26.370	20.450
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	3.000	4.650	4.650	4.650	4.650
Faiz Gelirleri	2.000	3.100	3.100	3.100	3.100
Komisyon Gelirleri	1.000	1.550	1.550	1.550	1.550
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)	2.000				
Komisyon Giderleri	2.000	3.100	3.100	3.100	3.100
FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	1.000	1.550	1.550	1.550	1.550
OLAĞAN KÂR	15.000	20.970	26.370	26.370	20.450
OLAĞAN DIŞI GELİR VE KÂRLAR (Duran Varlık Satışı)	2.000	2.840	2.840	2.840	3.100
OLAĞAN DIŞI GİDER VE ZARARLAR (-) (Ödenen Tazminatlar)	3.000	5.070	5.070	5.070	5.070
DÖNEM KÂRI	14.000	18.740	24.140	24.140	18.480
DÖN. KARI VERGİ VE DİĞ. YÜK. KAR. (-)	4.000	6.760	6.760	6.760	6.760
DÖNEM NET KÂRI*	10.000	11.980	17.380	17.380	11.720

*Çeviri kazanç veya kayıpları net karın hesaplanmasında dikkate alınmamıştır.

Parasal-parasal olmayan yöntem ve temporal yöntemde çeviri kazanç veya kayıpları, dönem net karının hesaplanmasında dikkate alınmak-

tadır. Bu durumda işletmenin bu yöntemlere göre net karı Tablo 3'deki şekilde hesaplanacaktır.

Tablo 3. Çeviri Kaybının Dönem Net Karının Hesaplanmasında Dikkate Alınması

	Parasal-Parasal Olmayan Yöntem	Temporal Yöntem
Sadece Çeviri İşlemi Sonucu Bulunan Dönem Net Karı veya Zararı	17.380.000.000	17.380.000.000
Çeviri Kaybı(-)	7.230.000.000	7.230.000.000
Çeviri Sonucu İşletmenin Net Karı	10.150.000.000	10.150.000.000

Çeviri kayıplarının da dikkate alınarak hesaplanan 10.150.000.000 TL'lik Net Kar direkt öz kaynaklar grubunda da gösterilebilir. Fakat, bu durumda 7.230.000.000 TL'lik çeviri kaybının dönem karından düşülmesi gerekmektedir. Cari-cari olmayan yöntemde ise, hesaplanan çevri kazanç veya kayıpların dönem sonuçlarına yansıtılıp yansıtılmayacağı konusunda literatürde farklı görüşler veya tam açıklama olmadığı için, bu yöntemde hesaplanan çevri kazanç veya kayıpları işletmenin net karının hesaplanmasında dikkate alınmamıştır.

4. SERMAYE PİYASASI KURULU TEBLİĞİ VE TÜRKİYE MUHASEBE STANDARDI -12'YE GÖRE ÇEVİRİ İŞLEMİ VE MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Sermaye Piyasası Kurulu'nun yayınlamış olduğu Seri:XI No:25 Tebliği'nin ondördüncü kısımda çeviri işleminin nasıl yapılacağı Türkiye Muhasebe Standardı-12 ve Uluslararası Muhasebe Standardı-21'de olduğu gibi açık ve anlaşılır bir şekilde belirtilmemiştir. Her şeyden önce, yabancı bir bağımsız işletmenin veya ana işletmenin faaliyetlerinin önemli bir parçası olan yabancı bir işletmenin mali tablolarının çeviri işlemi şeklinde (Türkiye Muhasebe Standardı-12 ve Uluslararası Muhasebe Standardı-21'de olduğu gibi) bir sınıflandırma yapılmamaktadır. Bununla birlikte Madde 366'da mali tabloların çeviri işleminde izlenecek yol aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

1-Varlıklar, yükümlülükler ve dönemin mali tablolarına alınmış gelir ve giderleri sonucunda oluşanlar hariç öz kaynak kalemleri bilanço tarihi itibarıyla oluşan kapanış kurları üzerinden çevrilmektedir.

2-Dönem içinde mali tablolara alınan gelir ve giderler de işlem tarihindeki kurlar esas alınarak çevrilmektedir.

3- Bu işlem sonucunda oluşan diğer tüm farklar öz kaynaklar ile ilişkilendirilmektedir.

Avrupa Birliği'nin 2005 yılından itibaren Uluslararası Muhasebe Standartlarını kullanma kararlığında olması ve Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne geçiş süreci içerisinde olması nedeniyle Uluslararası Muhasebe Standartlarını ulusal mevzuatının içerisine adapte ederek kullanması gerektiği açıktır (Ataman Akgül ve Akay, 2003:234). Çeviri işleminde Türkiye Muhasebe Standardı-12 ve Uluslararası Muhasebe Standardı-21 arasındaki uyum nedeniyle örnek işletmeye ait mali tabloların çevirisi, sadece Türkiye Muhasebe Standardı-12'ye göre aşağıdaki gibi yapılacaktır (TMUDES, 2000:198)*: 456

1-Parasal ve parasal olmayan varlıklar ve borçlar dönem sonu(cari) kapanış kuru üzerinden Türk Lirasına çevrilmektedir.

2-Gelir ve gider kalemleri işlem tarihindeki kur esas alınarak Türk Lirasına çevrilmektedir. Bununla birlikte uygulamalarda kolaylık sağlamak amacıyla yabancı bağlı işletmelere ait gelir veya giderlerin Türk Lirasına çevirisinde genellikle işlem tarihindeki kura yaklaşık bir kur da kullanılabilir. Ayrıca, yabancı ülkelerdeki işletmeler yüksek enflasyon dönemlerinde bulunan ülkelerin para birimiyle mali tablolarını hazırlıyorlar ise, bu durumda gelir ve gider kalemleri dönem sonu kapanış kuru ile Türk Lirasına çevrilmektedir.

3- Yabancı bağlı işletmelere ait mali tabloların Türk Lirasına çeviri sırasında ortaya çıkan çeviri kazanç veya kayıpları(kur farkları) öz kaynaklar içinde gösterilmektedir. Gelir tablosuna veya kar/zarara yansıtılmamaktadır.

Tablo 4 incelendiğinde sonuçların cari kur yöntemi sonuçları ile aynı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte standart da öz kaynakların nasıl çevrileceği belirtilmemiş olmasına rağmen açıklamalardan tarihi kurun kullanılacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle öz kaynakların nasıl çevrileceği standart da açıkça belirtilmesinde fayda bulunmaktadır.

Türkiye Muhasebe Standardı-12'ye göre gelir tablosunun çevirisi de Tablo 5'deki gibi olacaktır.

---

* Örneğimizdeki işletme, faaliyetlerini ana işletmeden bağımsız olarak yürütmekte olduğu için çeviri işlemi bu şekilde yapılmaktadır. Aksi takdirde çeviri işleminde izlenecek yol farklı olacaktır.

Tablo 4. ABC İşletmesine Ait Bilançosunun Türkiye Muhasebe Standardı-12'ye Göre Çeviri İşlemi Sonuçları

BİLANÇO KALEMLERİ	31.12.2002 Yılı Bilançosu(\$)	Türkiye Muhasebe Standardı- 12'ye Göre Çeviri Sonuçları(TL)
TOPLAM VARLIKLAR	250.000	422.500.000.000
Dönen Varlıklar	200.000	338.000.000.000
Hazır Değerler	40.000	67.600.000.000
Ticari Alacaklar	90.000	152.100.000.000
Stoklar(Maliyet Bedelli)	60.000	101.400.000.000
Diğ Dön. Varlıklar	10.000	16.900.000.000
Duran Varlıklar	50.000	84.500.000.000
Ticari Alacaklar	5.000	8.450.000.000
Maddi Duran Varlıklar	40.000	67.600.000.000
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	5.000	8.450.000.000
KAYNAKLAR TOPLAMI (ÇEVİRİ KAZANÇ VEYA KAYBI HARİÇ)	250.000	393.020.000.000
Kısa Vadeli Kaynaklar	120.000	202.800.000.000
Satıcılar	30.000	50.700.000.000
Banka Kredileri	40.000	67.600.000.000
Borç Senetleri	30.000	50.700.000.000
Gider Tahakkukları	20.000	33.800.000.000
Uzun Vadeli Kaynaklar	30.000	50.700.000.000
Satıcılar	10.000	16.900.000.000
Banka Kredileri	5.000	8.450.000.000
Borç Senetleri	10.000	16.900.000.000
Gider Tahakkukları	5.000	8.450.000.000
Öz Kaynaklar	100.000	139.520.000.000
Ödenmiş Sermaye	90.000	127.800.000.000
Dönem Net Karı	10.000	11.720.000.000
<i>Çeviri Kazanç veya Kaybı</i>		29.480.000.000
TOPLAM KAYNAKLAR		422.500.000.000

Tablo 5'de görüldüğü üzere cari kur yöntemine göre hesaplanan dönem net karı ile Türkiye Muhasebe Standardı-12'ye göre hesaplanan dönem net karı arasında farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık da satışların maliyeti kaleminin çevirisinde kullanılan kurlardan meydana gelmektedir.

Çünkü, literatürde bazı yazarlar cari kur yönteminde gelir ve giderlerin çevirisinde ortalama veya cari kurun çeviri işlemi kullanılabileceğini belirtirken (Eiteman v.d., 1992:245), bazıları da, yine aynı yöntemde gelir ve giderler kalemlerin çevirisinde işlem tarihinin de kullanılabileceğini belirtmektedirler (Yılmaz, 2000:7). Örneğimizde ise, cari kur yönteminde satışların maliyeti kaleminin çeviri işlemi cari kurdan(dönem sonu kuru), Türkiye Muhasebe Standardı -12'de ise, ortalama kurdan yararlanılmıştır. Ödenen tazminatlar ve vergi karşılıkları dışında tüm gelir tablosu kalemlerinin çevirisinde, işlem tarihleri bilinmediğinden dolayı ortalama kur kullanılmıştır. Bu iki kalemin çevirisinde ise, cari kurdan faydalanılmıştır.

Tablo 5. ABC İşletmesine Ait Gelir Tablosunun Türkiye Muhasebe Standardı-12'ye Çeviri İşlemi Sonuçları

GELİR TABLOSU KALEMLERİ	31.12.2002 Tarihli Gelir Tablosu (\$)	Türkiye Muhasebe Standardı-12'ye Göre Çeviri Sonuçları(TL)
NET SATIŞLAR	50.000	77.500.000.000
SATIŞLARIN MALİYETİ(-)	20.000	31.000.000.000
BRÜT SATIŞ KÂRI	30.000	46.500.000.000
FAALİYET GİDERLERİ(-)	15.000	23.250.000.000
Pazarlama Satış ve Dağıtım Gider.	11.000	17.050.000.000
Genel Yönetim Giderleri (Amortisman Giderleri)	4.000	
FAALİYET KÂRI	15.000	
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	3.000	4.650.000.000
Faiz Gelirleri	2.000	3.100.000.000
Komisyon Gelirleri	1.000	1.550.000.000
DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR(-)	2.000	3.100.000.000
Komisyon Giderleri	2.000	3.100.000.000
FİNANSMAN GİDERLERİ(-)	1.000	1.550.000.000
OLAĞAN KÂR	15.000	23.250.000.000
OLAĞAN DIŞI GELİR VE KÂRLAR(Duran Varlık Satışı)	2.000	3.100.000.000
OLAĞAN DIŞI GİDER VE ZARARLAR(-)(Ödenen Tazminatlar)	3.000	5.070.000.000
DÖNEM KÂRI	14.000	21.280.000.000
DÖN. KARI VERGİ VE DİĞ. YÜK.KAR.(-)	4.000	6.760.000.000
DÖNEM NET KÂRI	10.000	14.520.000.000

5. ÇEVİRİ YÖNTEMLERİN MALİ ANALİZ SONUÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yabancı para birimi üzerinden düzenlenen mali tabloların istenen para birimine çevirisinde kullanılabilecek çeviri yöntemlerin mali tablo verileri üzerinde etkisi olduğu gibi mali analiz sonuçları üzerinde de etkisi olmaktadır. Çünkü, mali analiz mali tablolarda yer alan verilerden yararlanılarak yapılmaktadır. Dolayısıyla, çeviri yöntemlerinin dayandığı varsayımlar farklı olduğu için nasıl verileri değiştirebiliyorsa bu verilere göre yapılan hesaplamaları ve sonuçları da değiştirebilmektedir.

Bilindiği gibi mali analiz, bir işletmenin mali durumunun ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirlemek için, mali tablo kalemlerindeki değişikliklerin, kalemler arasındaki ilişkilerin, zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesi ve gerektiğinde belirlenen standart ve sektör ortalaması ile karşılaştırılarak yorumlanması faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Çabuk ve Lazol, 2002:137). Mali tablolarda yer alan kalemler ve kalemler arasındaki ilişkilerin, zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesi için mali analiz tekniklerinden yararlanmayı gerektirmektedir. Çünkü, bu teknikler ile işletmeye ait mali bilgilerinin analiz edilmesi söz konusudur. Aksi takdirde, sadece kalemlere ilişkin mali bilgilerin elde edilmesi ile belirli bir yargıya ulaşılması yanlış olacaktır. Bu nedenle, mali analiz yapılırken analiz amacına en uygun olan yöntemin seçilmesi ve bu yöntemle göre işletmenin mali tablolarının analizinin yapılması daha uygun olacaktır. Çünkü, bazı yöntemlerin mali tablolar analizinde kullanılması bazı koşullara bağlıdır.

Mali tabloların analizinde ise, aşağıdaki yöntemlerden yararlanılmaktadır.

- Karşılaştırmalı mali tablolar yöntemi,
- Trend yöntemi,
- Dikey yüzde yöntemi,
- Oran yöntemi,

Karşılaştırmalı mali tablolar yöntemi, bir işletmenin birbirini izleyen en az iki veya daha fazla faaliyet dönemine ait mali tablolarının, karşılaştırmalı olarak düzenlenmesi ve bu tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu gelişmelerin ve değişikliklerin tespit ve incelenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Trend yöntemi ise, birbirini izleyen dönemlere ait mali tablolarda yer alan kalemlerin temel alınan mali tablo kalemlerine göre gösterdiği artış veya azalışlar yüzde olarak hesapladığı bir yöntemdir. Böylece, işletmenin mali tablolarında yer alan her bir kalemin temel kabul edilen yıla göre yüzde olarak gelişme trendi bulunmaktadır. Fakat, bu yöntemde, analizin anlamlı olabilmesi için temel olarak seçilen

yılın her bakımdan işletme faaliyetlerini yansıtabilecek normal bir yıl olması gerekmektedir. Gerek karşılaştırmalı mali tablolar gerekse trend yöntemi sadece dinamik analizde kullanılacak yöntemlerdendir.

Dikey yüzde yönteminde ise, her bir mali tablo kaleminin bulunduğu grup toplamı içinde yüzde payı ile mali tablo toplamı içindeki yüzde payının ayrı ayrı hesaplandığı bir yöntemdir. Örneğin, bir işletmenin bilançosu bu yöntemle analiz edilirken, bir aktif kalemin, toplam aktifler içindeki payı ve bulunduğu grup içindeki payı yüzde olarak hesaplanmaktadır. Gelir tablosunda ise, her bir gelir tablosu kaleminin net satışlar içindeki payı ve her kalemin ait olduğu grup içindeki payı hesaplanmaktadır. Mali tabloların analizin kullanılabilir diğer bir yöntem de, oran (rasyo) yöntemidir. Bu yöntem mali tabloların analizinde kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Oran yöntemi, mali tablolarda yer alan iki kalem arasındaki ilişkinin matematiksel ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Hesaplanan oranlar yüzde veya katı şeklinde ifade edilmektedir. Tek başına bir oran herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Bu nedenle bulunan oranların standartlarla, geçmiş döneme veya benzer işletmelere ait oranlarla karşılaştırılması ve buna göre bir yorumun yapılması uygun olmaktadır.

Mali tabloların analizinde oran yönteminin kullanılması durumunda çok sayıda oran hesaplamak mümkündür. Ancak, çok sayıda oran hesaplamaktan ziyade birbiriyle anlamlı ilişki kurulabilecek mali tablo kalemleriyle ilgili oranları hesaplamak gerekmektedir.

Mali tabloların analizinde en yaygın kullanılan bir yöntem olması nedeniyle, çeviri yöntemlerinin analiz sonuçları üzerindeki etkisini göstermek amacıyla ABC işletmesinin ait mali tablolarının analizinde de oran yönteminden yararlanılmıştır.

ABC işletmesine ait mali tabloların analizinde kullanılan oranlar dört gruba ayrılmış ve bu grupta yer alan oranlardan amaca uygun bilgiyi verebilecek oranlar seçilmiş ve sonuçları hesaplanmıştır. Bu nedenle de, öncelikle yararlanılacak oranların ne anlama geldiği ve yüksek veya düşük çıkmasının olumlu veya olumsuz kabul edildiği durumlar hakkında aşağıda kısaca açıklamalarda bulunulmuştur.

Mali tabloların analizinde kullanılabilir ve işletmelerin kısa vadeli borç ödeme gücünün tespitinde kullanılabilir oranlardan biri likitide oranlarıdır. Bu oranlar ise, cari oran, asit-test oranı, nakit oran ve benzeri oranlar olarak tanımlanmaktadır.

Cari oran, işletmenin kısa vadeli borç ödeme gücünü kabaca gösteren bir orandır. Her sektörde farklı olmakla birlikte bu oranın 2 olması genellikle yeterli kabul edilmektedir. Asit-test oranı da, işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü göstermektedir. Fakat, stokları dönen varlıklardan ayırdığı için daha keskin bir orandır. Çünkü, borç ödeme gücünün

belirlenmesinde stokların paraya çevrilmeme riskini ortadan kaldırmaktadır. Her sektörde farklı olmakla birlikte bu oranın 1 olması genellikle yeterli kabul edilmektedir.

Nakit oranı ise, satışlarının durması ve alacaklarının da tahsil edilememesi durumunda işletmenin kısa vadeli borçlarının ne kadarlık kısmını karşılayabildiğini göstermektedir. Her sektörde farklı olmakla birlikte bu oranın da 0.20 olması genellikle yeterli kabul edilmektedir.

Mali tabloların analizinde kullanılabilir diğer bir oran grubu da faaliyet oranlarıdır. Bu oranlar, alacak devir hızı oranı, alacak tahsil süresi oranı, stok devir hızı oranı, stok devir süresi oranı, aktif devir hızı oranı ve benzeri amaçla kullanılan diğer oranlardan oluşmaktadır.

Alacak devir hızı oranı, alacakların yılda kaç defa tahsil edildiğini göstermektedir. Alacak devir hızının artması alacakların likidite değerinin arttığını gösterdiği için bu oranın yüksek çıkması istenmektedir. Alacakların tahsil süresi ise, alacak devir hızını tamamlayıcı bir orandır. İşletmenin fonlarının ortalama ne kadarlık bir süre için alacaklara bağlandığını göstermektedir.

Stok devir hızı oranı da, stokların yılda kaç kez paraya çevrildiğini göstermektedir. Bu oranın yüksek olması, işletmenin stoklarını paraya çevirmesinde bir sorunun olmadığını göstermektedir. Stok devir süresi oranı ise, stok devir hızını tamamlayan bir oran olarak belirtilmektedir. Çünkü, işletme stoklarının ortalama olarak stokta kalış süresini göstermektedir.

Diğer bir faaliyet oranı olan aktif devir hızı oranı ise, işletmenin aktif varlıklarının kaç katı satış yaptığını göstermekte veya işletmenin tam kapasite ile çalışıp çalışmadığını, varlıklarını atıl bırakıp bırakmadığını tespitinde de kullanılan bir oran olarak tanımlanmaktadır. Oranın yüksek çıkması istenmektedir.

Mali tabloların analizinde ve işletmelerin uzun vadeli borç ödeme gücünün tespitinde kullanılabilir oran gruplarından biri de mali yapı oranlarıdır. Bu oranlar ise, yabancı kaynak oranı, öz kaynak oranı, yabancı kaynak öz kaynak oranı, yabancı kaynak vade yapısı oranı, uzun vadeli yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve benzeri oranlar şeklinde belirtilmektedir.

Yabancı kaynak oranı, işletmenin aktiflerinin ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Bu oranın % 50 civarında olması normal karşılanmaktadır. Oranın yüksek olması ise, işletmenin riskli bir şekilde finanse edildiğini göstermektedir. Öz kaynak oranı da, işletme varlıklarından yüzde kaçının ortaklar veya işletme sahibince finanse edildiğini göstermektedir. . Bu oranın ise, % 50 civarında olması normal karşılanmaktadır. Bununla birlikte, oranın yüksek olması işletme varlıklarının büyük kısmının öz kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir.

Yabancı kaynak öz kaynak oranı, işletmenin öz kaynakları ile yabancı kaynakları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Oranın bir olması öz kaynak yabancı kaynak dengesi açısından yeterli görülmektedir. Yabancı kaynak vade yapısı oranı ise, kısa vadeli yabancı kaynakların toplam yabancı kaynaklar içindeki nispi önemini tespite yönelik olarak hesaplan bir oran olarak tanımlanmaktadır. Bu oranın genel standart olarak 2/3 dolayında olması kabul edilmektedir.

Kısa vadeli yabancı kaynak oranı, işletme varlıklarının ne kadarlık kısmının kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Bu oranın 1/3 seviyesini pek aşmaması uygun karşılanmaktadır. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı ise, işletme varlıklarının ne kadarlık kısmının uzun vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Bu oranın da 1/6 seviyesini pek aşmaması uygun karşılanmaktadır.

Mali tabloların analizinde kullanılabilir diğer bir oran grubu da karlılık oranlarıdır. Bu oranlar da, brüt satış karı oranı, faaliyet karı oranı, dönem net karı oranı, öz kaynak net karlılık oranı, aktif karlılık oranı ve benzeri oranlar şeklinde sıralanabilmektedir.

Brüt satış karı oranı, maliyetlerin karlılık üzerindeki etkisinin ölçülmesinde kullanılan bir orandır. Yüksek çıkması istenmektedir. Çünkü, yükselme eğilimi içinde olması toplam satışlar içinde satılan malın maliyetinin payının azaldığını göstermektedir.

Faaliyet karı oranı, faaliyet giderlerin karlılık üzerindeki etkisinin ölçülmesinde kullanılan bir orandır. Oranın yüksek çıkması işletmenin ana faaliyetinin karlı, verimli olduğunu gösterirken, oranın azalma eğilimi göstermesi karlılığın, verimliliğin azaldığını göstermektedir.

Dönem net kar oranı ise, tüm işletme faaliyetlerinin net verimliliği konusunda bilgi vermektedir. Ayrıca, bu oran işletme yöneticilerinin uyguladığı çeşitli politika ve kararların sonuçlarını göstermektedir. Oranın yüksek olması olumlu karşılanmaktadır.

Öz kaynak net karlılık oranı, işletmeye ortaklarca tahsis edilmiş bulunan değerlerin ne ölçüde etkin ve verimli olarak kullanıldığını tespit etmek amacıyla hesaplanmaktadır. Ayrıca, bu oran işletmeye yatırım yapmış olan ortakların yatırdıkları kaynak karşılığında her bir birim için ne oranda kar sağlandığını da göstermektedir.

Aktif karlılık oranı ise, aktiflerin işletmede ne ölçüde karlı kullanıldığını tespit etmek amacıyla hesaplanmaktadır. Oranın yüksek çıkması kabul görmektedir.

Tablo 6 da, çeviri yöntemleri sonuçlarına göre düzenlenen, bilanço ve gelir tablosu verilerden yararlanılarak hesaplanmış ve yukarıda belirtilen oranların sonuçları verilmiştir. Böylece, çeviri yöntemlerinin oran sonuçları üzerinde nasıl bir etki yaptığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 6. Çeviri Yöntemlerinin Oran Sonuçları Üzerindeki Etkisi

SEÇİLMİŞ ORANLAR		1	2	3	4
LİKİDİTE ORANLAR					
Cari oran	Dönen varlıklar / Kısa vadeli yabancı kaynaklar	1.66	1.57	1.57	1.66
Likidite oran	Dönen varlıklar - Stoklar / Kısa vadeli yabancı kaynaklar	1.16	1.15	1.15	1.16
Nakit oran	Hazır değerler + Menkul kıymetler / Kısa vadeli yabancı kaynaklar	0.33	0.33	0.33	0.33
FAALİYET ORANLARI					
Alacak devir hızı	Net satışlar / Ticari alacaklar	0.50	0.50	0.50	0.50
Alacak tahsil süresi	365 / Alacak devir hızı	730 gün	730 gün	730 gün	730 gün
Stok devir hızı	Satışların maliyeti / Stoklar	0.33	0.33	0.33	0.33
Stok devir süresi	365 / Stok devir hızı	1.106 gün	1.106 gün	1.106 gün	1.106 gün
Aktif devir hızı	Net satışlar / aktif toplam	0.18	0.19	0.19	0.18
MALİ YAPI ORANLARI					
Yabancı kaynak oranı	Toplam yabancı kaynaklar / Pasif toplam	0.60	0.64	0.64	0.60
Öz kaynak oranı *	Öz kaynaklar / Pasif toplam	0.40	0.35	0.35	0.40
Yabancı kaynak öz kaynak oranı	Toplam yabancı kaynaklar / Öz kaynaklar	1.5	1.83	1.83	1.5
Yabancı kaynak vade yapısı oranı	Kısa vadeli yabancı kaynaklar / Toplam yabancı kaynaklar	0.82	0.80	0.80	0.80
Kısa vadeli yabancı kaynak oranı	Kısa vadeli yabancı kaynaklar / Toplam pasif	0.49	0.51	0.51	0.48
Uzun vadeli yabancı kaynak oranı	Uzun vadeli yabancı kaynaklar / Toplam pasif	0.10	0.12	0.12	0.12
KARLILIK ORANLARI					
Brüt satış karı oranı	Brüt satış karı / Net satışlar	0.56	0.63	0.63	0.56
Faaliyet karı oranı	Faaliyet karı / Net satışlar	0.27	0.34	0.34	0.26
Dönem net karı oranı **	Dönem net karı / Net satışlar	0.15	0.13	0.13	0.15
Öz kaynak net karlılık oranı	Dönem net karı / Öz kaynaklar	0.07	0.07	0.07	0.06
Aktif karlılık oranı	Dönem karı / Aktif toplam	0.04	0.06	0.06	0.04

1 = Cari- cari olmayan yöntem 2 = Parasal- parasal olmayan yöntem 3 = Temporal yöntem 4 = Cari kur yöntemi

* Cari kur yöntemine göre çeviri kazanç veya kayıpları öz kaynaklar içinde raporlandığı için öz kaynak toplamı 127.800.000.000 + 11.720.000.000 + 29.480.000.000 = 169.000.000.000 TL olarak hesaplanmıştır. Analizde bu tutar dikkate alınmıştır. Ayrıca, cari- cari olmayan yöntemde literatürde farklı görüşler olduğu için bu örnekte çeviri kazanç veya kayıpları da öz kaynaklarda raporlanmış ve analiz bu sonucu göre yapılmıştır.

** Dönem net karı= 17.380.000.000 - 7.230.000.000 = 10.150.000.000 TL olarak hesaplanmış ve parasal-parasal olmayan ve temporal yöntemi sonuçlarının analizlerde bu rakam kullanılmıştır. Çünkü, bu yöntemlerde çeviri kazanç veya kayıpları net karın hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. Cari-cari olmayan yöntemde ise, çeviri kazanç veya kayıpların raporlanmasında literatürde farklı görüşlerin bulunmasından dolayı bilançoda gözüken net kar kalemi cari kur yönteminde olduğu gibi karlılık analizlerinde kullanılmıştır.

Tablodan anlaşılacağı üzere, cari oran ve likidite oranda yöntemler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Stoklar cari kur ve cari –cari olmayan yöntemde cari kurdan, parasal-parasal olmayan ve temporal yöntemde ise tarihi kurdan yararlanılarak çevrildiği için aynı analiz sonuçları elde edilmiştir.

Faaliyet oranları sonuçlarına bakıldığında sonuçlar aynı gibi görülmektedir. Fakat küçükte olsa oran sonuçlarında farklılıklar bulunmaktadır. Yine bu farklılıklar, stokların ve satışların maliyeti kalemlerinin çevirisinde kullanılan kurlardan(tarihi ve cari kur) kaynaklanmaktadır.

Mali yapı oranları incelendiğinde ise, parasal-parasal olmayan ve temporal yöntem sonuçları arasında farklılıklar bulunmamaktadır. Çünkü, parasal olmayan varlıklar örneğin; stoklar maliyet bedeli ile bilançoda yer aldığı için hem temporal hem de parasal-parasal olmayan yöntemde tarihi kur üzerinden yararlanılarak çevrilmiştir. Eğer stoklar bilançoda cari değerleri ile yer alırlarsa temporal yöntemde cari kur üzerinde çeviri işlemi yapılmaktadır. Böyle durumda ise, her iki yöntem sonuçlarında da farklılıklar görülebilecektir. Bu örnekte ise, aynı değerlendirme ölçeğinden yararlanıldığı için yöntemler arasında bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca, cari kur ve cari-cari olmayan yöntemlerine göre hesaplanan mali yapı oranları sonuçlarındaki farklılıklar da, bilanço kalemlerinde sınıflandırılma yapılmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, cari kur yönteminde öz kaynaklar hariç tüm kalemler cari kur üzerinde çevrilmiştir. Cari –cari olmayan yöntemde ise, sadece cari varlıklar ve borçlar kalemlerinin çevirisinde cari kur kullanılırken diğer kalemlerinin çevirisinde tarihi kurdan yararlanılmaktadır. Bu nedenle, analiz sonucu bulunan rakamlarda farklılıklar oluşmuştur.

Karlılık oranları incelediğimizde ise, yine temporal ve parasal-parasal olmaya yöntem sonuçlarının aynı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni de, oranların pay ve paydasında yer alan kalemlerinin çevirisinde aynı kurlardan ve çeviri kazanç veya kaybın her iki yöntemde de net karın saptanmasında dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte cari kur ve cari- cari olmayan yöntemlere göre analiz sonuçlarının bazılarında farklılıklar bulunmaktadır. Bunun nedeni ise, dönem net karındaki (Bknz. Tablo 1 ve 2) farklılıktan kaynaklanmaktadır. Her iki yöntemde gelir tablosu kalemlerinin çevirisinde genel yönetim gideri olarak gösterilen amortisman giderleri ve duran varlık satışı kalemi hariç aynı kurlardan yararlanılarak çeviri işlemi yapılmıştır. Fakat, amortisman giderleri ve duran varlık satışı kalemlerinin çevirisi, cari kur yönteminde ortalama kurdan, cari-cari olmayan yöntemde ise, tarihi kurdan yararlanılarak yapılmıştır. Bu nedenle, elde edilen veriler farklı olduğu için bu verilere göre hesaplanan karlılık oranlarında da farklılıklar görülmüştür.

Sonuç olarak, analiz sonuçlarında yöntemlere farklılıklar oluşmuş ve bu nedeni olarak da, mali tablo kalemlerinin çevirisinde farklı kurların kullanılmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 7’de ise, çeviri öncesi mali analiz sonuçları ve TMS-12 dikkate alınarak yapılan çeviri işlemi sonrası mali analiz sonuçları karşılaştırılmıştır.

Tablo 7. Çeviri Öncesi ve TMS-12’ye Göre Çeviri Sonrası Analiz Sonuçları

SEÇİLMİŞ ORANLAR		Çeviri Öncesi Analiz Sonuçları	TMS-12’ye Göre Analiz Sonuçları
LİKİDİTE ORANLAR			
Cari oran	Dönen varlıklar / Kısa vadeli yabancı kaynaklar	1.66	1.66
Likidite oran	Dönen varlıklar - Stoklar / Kısa vadeli yabancı kaynaklar	1.16	1.16
Nakit oran	Hazır değerler + Menkul kıymetler / Kısa vadeli yabancı kaynaklar	0.33	0.33
FAALİYET ORANLARI			
Alacak devir hızı	Net satışlar / Ticari alacaklar	0.55	0.50
Alacak tahsil süresi	365 / Alacak devir hızı	663 gün	730 gün
Stok devir hızı	Satışların maliyeti / Stoklar	0.33	0.30
Stok devir süresi	365 / Stok devir hızı	1.106 gün	1.216 gün
Aktif devir hızı	Net satışlar / aktif toplam	0.20	0.18
MALİ YAPI ORANLARI			
Yabancı kaynak oranı	Toplam yabancı kaynaklar / Pasif toplam	0.60	0.60
Öz kaynak oranı	Öz kaynaklar / Pasif toplam	0.40	0.40
Yabancı kaynak öz kaynak oranı	Toplam yabancı kaynaklar / Öz kaynaklar	1.5	1.5
Yabancı kaynak vade yapısı oranı	Kısa vadeli yabancı kaynaklar / Toplam yabancı kaynaklar	0.80	0.80
Kısa vadeli yabancı kaynak oranı	Kısa vadeli yabancı kaynaklar / Toplam pasif	0.48	0.48
Uzun vadeli yabancı kaynak oranı	Uzun vadeli yabancı kaynaklar / Toplam pasif	0.12	0.12
KARLILIK ORANLARI			
Brüt satış karı oranı	Brüt satış karı / Net satışlar	0.60	0.60
Faaliyet karı oranı	Faaliyet karı / Net satışlar	0.30	0.30
Dönem net karı oranı	Dönem net karı / Net satışlar	0.20	0.18
Öz kaynak net karlılık oranı	Dönem net karı / Öz kaynaklar	0.10	0.08
Aktif karlılık oranı	Dönem karı / Aktif toplam	0.05	0.05

TMS-12'ye göre çeviri kazanç veya kayıpları öz kaynaklar içinde raporlandığı için öz kaynak toplamı $127.800.000.000 + 11.720.000.000 + 29.480.000.000 = 169.000.000.000$ TL olarak hesaplanmıştır. Analizde de bu tutar dikkate alınmıştır.

Tablo 7'den de görüldüğü üzere, işletmenin çeviri öncesi likitide ve mali yapı oranları sonuçlarında bir farklılık bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise, pay ve payda yer alan kalemlerin çevirisinde cari kurdan yararlanılmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, TMS-12'de belirtilmesi de öz kaynaklar kalemi tarihi kur üzerinden çevrilmektedir. Normalde bu işlem mali yapı oranları sonuçlarının değişmesine neden olacaktır. Fakat, çeviri kazanç veya kayıplar öz kaynaklar içinde raporlandığı için oran sonuçları, çeviri işlemi öncesindeki gibi aynı kalmıştır.

Faaliyet ve karlılık oranlarında farklılıkların bulunması ise, gelir tablosu ve bilanço kalemlerinin çevirisinde farklı kurların kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, gelir tablosu kalemlerinin çevirisinde tek bir kurdan yararlanılmaması oran sonuçlarının da farklı olmasına neden olmuştur. Çünkü çeviri işleminde hem cari kurdan hem de ortalama kurdan yararlanılmıştır.

Bununla birlikte bazı oran sonuçlarında farklılıklar da olsa çeviri işlemi öncesi elde edilen analiz sonuçların büyük bir kısmı çeviri sonucunda da elde edilmiştir. Bir anlamda çeviri öncesi ilişkiler çeviri sonucunda da korunmuştur.

6. SONUÇ

Yabancı para üzerinden düzenlenen mali tabloların istenen para birimine çevirisinde kullanılabilecek çeviri yöntemlerinin mali tablolar üzerindeki etkisi farklı olmaktadır. Çünkü, bu yöntemler farklı varsayımlara dayanmaktadır. Bazı yöntemlerde bilanço kalemleri sınıflandırılırken diğer bir yöntemde bilanço kalemlerinde herhangi bir sınıflandırma yapılmamaktadır. Doğal olarak yöntemlerin mali tablolar üzerindeki etkisi ve bu tablolardan yararlanarak yapılan analiz sonuçları üzerindeki etkisi de farklı olmaktadır. Bu nedenle, çeviri işleminde en uygun çeviri yönteminin seçilmesi gerekmektedir. En uygun çeviri yönteminin seçilmesi özellikle holdingler için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü, bir holdinge bağlı yabancı işletmelere ait mali tabloların çevirisinde farklı çeviri yöntemlerinin kullanılması durumunda farklı sonuçlar ortaya çıkacaktır. Çevrilmiş bu tabloların konsolide edilmesi de anlamsız olacaktır. Düzenlenen bu konsolide mali tablolar, holdingin durumunu doğru ve güvenilir bir şekilde yansıtmayacaktır. Bununla birlikte, holdinge bağlı işletmelerin mali tabloların analizinde farklı sonuçlar elde edileceği için, yabancı para üzerinden düzenlenmiş mali tabloların çevirisinde tek ve uygun bir çeviri yönteminin

belirlenmesi ve kullanılması, daha doğru ve güvenilir sonuçların elde edilmesini, ayrıca, işletmeler hakkında doğru yargılara ulaşılmasını ve yorumlar yapılmasını sağlayabilecektir.

Ülkemizde ise, yabancı paralı mali tabloların TL'ye çeviri işleminde hangi yöntemlerin(isim belirtilmese de çeviri işleminde yabancı ülkelerdeki bağımsız işletmeler için cari kur yöntemin, raporlayan işletmenin ayrılmaz bir parçasını oluşturan işletmeler için ise, temporal yöntemin benimsendiğini söyleyebiliriz) seçileceği Türkiye Muhasebe Standardı-12'de ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu önemli bir gelişmedir. Fakat, çeviri işleminde piyasa kuru veya merkez bankası kurlarından mı yararlanılacağı belirtilmemiştir. Bu konuya açıklık getirilmesinde fayda bulunmaktadır. Çünkü, ülkemizde bazı dönemlerde (2001 yılının ilk 3 ayında olduğu gibi) piyasa kuru ile Merkez Bankası kurları arasında önemli farklılıklar oluşmaktadır. Bu nedenle, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun konu ile ilgili son şeklini yayınlacağı standartta gerekli açıklamaları yapması ve yayınlamasında fayda bulunmaktadır. Bununla birlikte, SPK'nın konu ile ilgili yayınlamış olduğu tebliğin (ondördüncü kısım) anlaşılabilir hale getirilmesi de gerekmektedir.

Kaynakça

- Akbulut, Yıldız (1999), Yüksek Enflasyonun Olduğu Ekonomilerde Yabancı Paralı Finansal Tabloların Çevirisine İlişkin Yaklaşımların Değerlendirilmesi, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı:3, Eylül, ss. 25-35.
- Akdoğan, Nalan ve Mehmet Sayarı (1984), Türk ve Yabancı İşletmelerin Karşılaştıkları Muhasebe Sorunlarına Çözüm Önerileri, *Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, Alanya.
- Alexander, David (1990), *Financial Reporting(2.Edt.)*, Chapman and Hall., London.
- Balck, Geoff (1987), *Accounting Standards*, Longman Group U.K. Limited, New York.
- Belcaoui, Ahmed Riahi (1993), *Accounting Theory(3.Edt.)*, The Dryden Press., Montreal.
- Choi, Frederick D.S. ve Gerhard G.Mueller (1984), *International Accounting*, Prentice-Hall Inc., New Jersey.
- Copeland, Tom, Tim Koller ve Jack Murrin (1990), How to Value a Multinational Business, *Planning Review*, May/June.
- Çabuk, Adem ve İbrahim Lazol (2002), *Mali Tablolar Analizi*, Vipaş A.Ş., Bursa.
- Doğan, Zeki (1999), Yabancı Para Üzerinden Düzenlenmiş Mali Tabloların Ulusal Paraya Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı:4, Aralık.
- Eiteman, David K., Arthur I.Stanehill, Micheal H. Moffett (1992), *Multinational Business Finance(6.Edt.)*, Addison-Wesley Publishing, U.S.A.

- Kirsch, Robert J. ve Dawn Becker Dermen (1994), Proposed Revisions of International Accounting Standard No:21 and Their Implications for Translation Accounting in Selected English- Speaking Countries, *The International Journal of Accounting*, May.
- Larsen, E.John (1994), *Modern Advanced Accounting(6.edt.)*, McGraw Hill Company.
- Lewis, Richard ve David Pendrill (1991), *Advanced Financial Accounting(3.Edt.)*, Pitman Publishing., London.
- Samuels, J.M., R.E. Brayshaw ve J.M. Craner (1995), *Financial Statement Analysis in Europe*, Chapman and Hall., London.
- Seyidoğlu, Halil (1994), *Uluslararası Finans*, Güzem Yayınları No:8., İstanbul.
- Tmudesk (Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu), (2000), *Türkiye Muhasebe Standartları-2000*, TÜRMOB Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, Fatih(2000), *Mali Tabloların Farklı Para Birimlerine Dönüştürülmesi*, ARC Yayınlar 6, İstanbul.